

Љуан Кока

Секретаријат за спровођење националне стратегије Рома

Службе за људска и мањинска права Владе Републике Србије

Београд

Проблем унапређивања друштвеног положаја Рома

Спровођење Декаде инклузије Рома 2005-2015.

Роми су једна од најугроженијих и највећих етничких заједница у Европи. Процењује се да има од 12 до 14 милиона Рома из разних ромских група и да скоро половина свих Рома света живи у Централном југоисточном региону Европе. Хронично сиромаштво, посебан културни и друштвени модел, висока стопа незапослености, стереотипи и дискриминација, ниска стопа образовања и алармантно стање у здравственој заштити Рома су проблеми који су учинили да у овом делу Европе ромска заједница буде »видљив проблем« и да је потребно да се на регионалном нивоу унапреди друштвени положај Рома. Тај процес покренули Фонд за отворено друштво, Светска банка и Европска заједница тражећи од влада земаља централне и југоисточне Европе да својим стратегијама и акционим плановима за Роме значајно унапреде друштвени положај Рома и интегришу их у све друштвене, економске и политичке токове у својим земљама. Тај процес, познат као Декада инклузије Рома, започео је потписивањем заједничке Декларације држава: Чешке, Словачке, Мађарске, Румуније, Бугарске, Хрватске, Македоније, Србије и Црне Горе у Софији, 2. фебруара 2005. године

Разматрање друштвеног проблема Рома у склопу највиших правних докумената земаља укључених у процес Декаде не може да реши њихово стварно укључење и остваривање њихових колективних права због свих других друштвених, економских и културних баријера које постоје и које је потребно да друштво, али и сами Роми, елиминишу како би законске норме могле у потпуности да се реализују

и остварују. Када су у питању Роми такве норме, на жалост, често остају само мртво слово на папиру. То најбоље показују статистичка истраживања и све друге анализе које истражују друштвени положај Рома као и њихов положај у образовању, становању, здравству, запошљавању, социјалној заштити. Оно што је најважније је чињеница да још увек не постоје поуздани подаци о броју Рома, а један део популације чак ни не поседује најосновнија лична документа.

По званичном попису из 2002. године број Рома у Србији је 108 хиљада, али су процене које урадиле неке установе у Србији број Рома се креће између 450 и 500 хиљада, а процене које износи невладин ромски сектор говоре да је број Рома у Србији од 650 до 800 хиљада.

Роми су, дакле, једна од најугроженијих група и у Републици Србији, и отворена питања у Декади Рома, као што је образовање, здравствена заштита, запошљавање, социјална помоћ, санирање и уређење неформалних ромских насеља као и великог броја Рома избеглица и интерно расељених лица са КиМ налазе се на дневном реду државе и очекује се да се конкретни пројекти у унапређивању друштвеног положаја Рома ураде у наредним годинама.

Укључивање Рома и јачање положаја ромске националне мањине један је од приоритета Републике Србије. На унутрашњем политичком плану, основа демократског друштвеног система је побољшање међуетничких односа и брига о мањинским питањима. С друге стране, у спољнополитичком смислу, Србија је растући оријентисана ка испуњавању стандарда постављених од стране европских институција.

Ова заједничка оријентација видна је у низу домаћих и међународних докумената. Између осталог, Извештај из 2005. о спремности Србије да врши преговоре о стабилизацији и придруживању, такозвана Студија изводљивости, указује на потребу за будућим побољшањем међуетничких односа и потпуну заштиту мањина

са отвореном препоруком о неизвесној ситуацији у којој се налази ромска популација.

Национална стратегија Србије за приступање Србије ЕУ поставила је ове обавезе на сам врх агенде Владе Србије у процесу европске интеграције. Национална стратегија у својој тачци 2. указује на неизвештан положај Рома у Србији као и потребом за сарадњом и увођењем посебних мера за ромску заједницу.

Конкретније, план Владе Србије за имплементацију приоритета постављених путем Европског партнерства јасно наводи у тачци 3., **људска права и заштита мањина**, у ставци 3.1.16. да треба «Спроводити стратегије и акционе планове који су битни за интеграцију ромског становништва, укључујући повратнике».

Институција задужена за координацију у области интеграције Ромске националне мањине је Служба за људска и мањинска права Владе Републике Србије.

Служба за људска и мањинска права Владе Републике Србије формирана је 8. јуна 2006. године Уредбом („Службени гласник РС”, бр. 49/06), и преузела је већину обавеза и надлежности бившег Министарства за људска и мањинска права Србије и Црне Горе. Дошло је и до проширење надлежности, изражено кроз одредбу Уредбе на основу које Служба може да припреми за Владу РС акте којима се у области људских и мањинских права усмерава и усклађује рад министарстава.

Републички савет за националне мањине, политичко тело које координира рад националних савета за националне мањине, укључено је у састав Службе и секретар Републичког савета постављен је за директора Службе. Поред тога, Канцеларија заступника пред Европским судом за људска права укључена је у састав Службе и заступник је постављен за заменика директора Службе.

Од посебног значаја је да се у Уредби по први пут институционализује Секретаријат за ромску националну стратегију и тиме стварају потребни услови и

административни капацитети да се интеграцији Рома приступи на плански и свеобухватни начин.

Законска заштита људских и мањинских права - постојеће стање

Постојеће стање у области законодавства у Србији јесте да је норматива претежно усклађена са међународним стандардима заштите људских права, као и да постоји општа владавина права која срећава облике систематског кршења људских права. Међутим, и даље постоје проблеми који првенствено погађају најугроженије категорије становништва, па самим тим и припаднике ромске националне мањине. Ово се првенствено одражава у могућности ефикасног и ефективног спровођења донетих закона. Поред тога, постоји и потреба померања акцента са политичких и грађанских права на друге аспекте људских права као што су социјална, економска и културна права. Неопходно је снажније деловање у правцу испуњавања тих права, укључујући путем проширивања и употпуњавања законодавства, али и обуком и едукацијом, подизањем свести и израдом стратешких и акционих докумената у тој области.

Република Србија је сукцесор Државне заједнице Србија и Црна Гора, па тако и многобројних међународноправних обавеза из области људских права, а које су релевантне за положај ромске националне мањине. Између осталог, Србија је чланица међународног пакта о политичким и грађанским правима и међународног пакта о социјалним, економским и културним правима Уједињених нација, као и Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (прихватајући надлежност Европског суда за људска права), Оквирне конвенције о заштити националних мањина Савета Европе и Европске повеље о регионалним или мањинским језицима.

Током 2006. донет је и највиши правни акт Србије, Устав, који посебно јемчи права националних мањина, штитећи већ стечена права, и проширујући и систематизујући их, од свог члана 14, у коме се јемчи «посебна заштита» ради

остваривања пуне равноправности и очувања њиховог идентитета, преко свог дела 3. «Права припадника националних мањина», где се мањинама јемче индивидуална и колективна права, што је јединствено у целој Европи. Члан 76. омогућава афирмативну акцију, односно, позитивну дискриминацију, док члан 75. омогућава право на остваривање права на самоуправу у култури, образовању, обавештавању и службеној употреби језика и писма, путем националних савета националних мањина.

Поред овога, посебна заштита припадника националних мањина обезбеђена је и путем Закона о заштити слобода и права националних мањина, који посебно афирмише потребу посебних мера за припаднике ромске националне мањине.

Положај ромског становништва и изазови са којима се суочавају тражи и посебан стратешки приступ, поред свих права зајамчених правним актима. Влада Републике Србије је у сарадњи са Ромским националним саветом израдила Нацрт стратегије за интеграцију и давање нових овлашћења Ромима. Стратегију прате посебни акциони планови који садрже мере за унапређење положаја припадника ромске националне мањине у појединим областима друштвеног живота. Влада је усвојила четири акциона плана, (образовање, здравство, становање, запошљавање), и за њихово остваривање су издвојена посебна средстав у буџету Владе, за 2006. годину. Поред ових, израђени су предлози акционих планова за друге области друштвеног живота (унапређење положаја жена, ИРЛ, антидискриминације, култура, информисање, приступ личним документима, итд) што се подудару са мерама за Декаду укључивања Рома: 2005-2015.

Стратешки циљ у наредном периоду свакако мора бити да се што већи број припадника Ромске националне мањине укључи на ефикасан, далекосежан и одржив начин у друштво, уз пуно уживање људских и мањинских права. Овакво укључивање ромског становништва у институције и опште токове друштва ће истовремено деловати и позитивно на подизање капацитета самог друштва за плурализам и јачање демократичности.

Релевантно је даље наставити процес институционализације, у оквиру државног апарата, Секретаријата за ромску националну стратегију, у светлу предстојећег председавања Србије Декадом укључивања Рома. Неопходно је на прави начин, укључујући и законски, одредити будућу сарадњу са ресорним институцијама.

У оквиру напора везаних за Декаду укључивања Рома, неопходно је да се усвоји ажурирани текст Нацрта стратегије за интеграцију и давање нових овлашћења Ромима, као и да се одлучније спроводе активности којима би се достигли стандарди из области образовања, становања, здравства и запошљавања, предвиђени акционим плановима и усвојеним од стране министарстава, али и да се такве активности повежу у координисану целину како би се кораци доносили правовремено и без преклапања. Разрада и спровођење мера афирмативне акције у овим областима је неопходна ради омогућавања приступа правима.

Посебно су неопходни даљи напори државних институција у области обезбеђивања докумената припадницима ромске националне мањине и превазилажења тренутне пат позиције у овој области.

Потребно је законски уредити област антидискриминације путем усвајања општег антидискриминационог закона, али и путем нормативног уређивања посебних области у којима је дискриминација присутна. Овакав закон предвиђа и постојање мера афирмативне акције (позитивне дискриминације) за посебно угрожене категорије становништва, првенствено за припаднике ромске националне мањине. Доношење закона без ефикасног правног лека за жртве дискриминације свакако неће уродити плодом, па је неопходно и створити административне капацитете који могу да спроводе закон.

Поред овога, да би се права ромске националне мањине ефикасно штитила и уживала, неопходно је да грађани ромске националне припадности буду свесни својих права, али и да сама јавност буде свесна проблема и изазова са којима се ромска национална мањина сусреће, као и да цивилно друштво врши надзор над

радом државних органа али и токова у друштву. У том смислу, неопходно је наставити са радом обавештавања грађана ромске националне припадности о њиховим правима, а посебно о праву да се обраћају надлежним органима ради заштите својих права. Кампања у јавности треба да буде едукативног карактера, са значајним јачањем образовних програма који имају за циљ међукултурни дијалог. Неопходно је спроводити програме подизања свести о значају људских права и права националних мањина у мултиетничком друштву, између осталог увођењем оваквих тема у наставни план обавезног образовања.

У оквиру мера предвиђених Европском повељом о регионалним или мањинским језицима, посебно се штите језик и писмо националних мањина, укључујући и ромску. Међутим, за даље обезбеђивање права ромске националне мањине у овој области, неопходно је помоћи самој мањини да изгради капацитете како би могла да настави да ради на стандардизацији језика, као и на увођењу језика у основне и средње школе.

Јачање капацитета Националног савета Ромске националне мањине један је од неопходних корака у 2007. години. Национални савет је институција културне аутономије која има посебна овлашћења у областима службене употребе језика и писма мањине, образовања и културе. Директор Службе за људска и мањинска права је и председник Републичког савета за националне мањине, тела које окупља представнике свих Националних савета и министре ресорних министарстава релевантних за заштиту права националних мањина. Служба ће посебно обратити пажњу на изградњу капацитета Ромског националног савета, али и на што брже доношење Закона о националним саветима како би се надлежности и начин избора националних савета што пре правно регулисали и тренутино стање неивесности у овој области што ефикасније превазишло.

У претходном периоду Секретаријат за ромску националну стратегију је координирао израдом акционих планова (АП) на основу нацрта стратегије за интеграцију и давање нових овлашћења Ромима и других релевантних домаћих и

међународних докумената у областима образовања, запошљавања, становања, здравства, социјалне заштите, медија и информисања, културе, антидискриминације, као и акционих планова који се односе на лична документа и специфичан положај жена, повратника по основу споразума о реадмисији и интерно расељених лица са Косова и Метохије.

Секретаријат је 24. и 25. августа 2006. године у Београду одржао састанак са свим партнерима у циљу дефинисања свог мандата и начина сарадње са другим релевантним институцијама/ организацијама. Дефинисано је да би у складу са мандатом Службе за људска и мањинска права улога Секретаријата требало да буде да у сарадњи са ресорним институцијама учествује у иницирању, изради и реализовању оперативних мера за имплементацију Стратегије за интеграцију и давање нових овлашћења Ромима и релевантних акционих планова.

У складу са закључцима са наведеног састанка, Секретаријат је иницирао формирање радних група за АП-ове у оквиру четири ресорна министарства - Министарство просвете и спорта, Министарство за капиталне инвестиције, Министарство здравља и Министарство рада, запошљавања и социјалне политике.

Основни задаци ових радних група су дефинисање приоритетних мера и активности из одређених акционих планова које ће бити реализоване у наредној години, обим и начин на који ће бити спроведене, буџетска средства потребна за њихову имплементацију, конкретне програме и праћење реализације истих.

Секретаријат је остварио сарадњу са многим невладиним и ромским организацијама у смислу информисања, пружања стручне подршке и консултација.

Представници Секретаријата учествовали су у спровођењу пројекта других институција/ организација, између осталог «Увођење асистената за подршку образовању Рома» (МПС и ОЕБС), «Обезбеђивање малих грантова општинама за

имплементацију локалних акционих планова» (ОЕБС), обезбеђивање бесплатног школског прибора, реализовање мера афирмативне акције у образовању.

Поред активности на националном и локалном нивоу, Секретаријат је учествовао у међународним активностима у вези са унапређивањем положаја Рома - питања хармонизације политика према Ромима у Европи, организациона питања функционисања Декаде укључивања Рома на међународном нивоу, организовање мониторинга од стране самих држава и однос са независним мониторингом.

Поред овога, Служба за људска и мањинска права је идентификовала интеграцију Рома на локалном нивоу као основни преиоритет свог рада. Преко Секретаријата је настојала да подржи локалне самоуправе у формулисању и имплементацији акционих планова на локалном нивоу (ЛАП) као и других политика везаних за Роме. Током 2006. године, Служба је финансирала рад додатних осам ромских координатора на локалном нивоу, поред већ постојећих координатора у дванаест општина. Укупно, Служба је финансирала двадесет општина преко овог пројекта. У свим општинама укљученим у пројекат иницирано је писање LAP из четири приоритетних области.

Циљ рада ромских координатора је следећи: да побољшају животне услове, омогуће потпунију друштвену интеграцију и дају нова овлашћења Ромима у тим општинама, да послуже као веза између локалних самоуправа и ромских заједница у одређеној општини, да помогну у процесу креирања политике везане за ромска питања и да омогуће боље учешће Рома у том процесу, да омогуће проток информација у оба смера и да олакшају контакте и омогуће бољу сарадњу између локалне самоуправе и ромских заједница. У сарадњи са Мисијом ОЕБС, свих двадесет општина учествовало је у процесу добијања малих грантова за пројекте који прате имплементацију приоритета LAP.

Дакле, потребно је да се изложи који су приоритети за унапређивање положаја Рома у Србији и да се покаже на који би начин држава, локална самоуправа и

ромски невладин сектор требало да се укључе у активности и реализацију акционих планова и у том контексту наша пажња је усмерена, пре свега, на улогу државе у премошћавању јаза између документа Стратегије за унапређивање и давање нових овлашћења Ромима и акционих планова и имплементацију истих на другој страни.

Акциони планови своју примену морају да нађу на локалном нивоу и да кроз организациону форму локалних акционих планова (ЛАП) допринесу конкретном побољшању положаја Рома у оним срединама у којима живе и управо тамо ће бити највећи изазови за реализацију акционих планова из области становања, запошљавања, образовања и социјалне заштите. Свакако ће велики изазов бити укључивање невладиног ромског сектора поготово у системским решавањима у областима у којима су Роми највише угрожени. Дефинитивно, један део невладиног ромског сектора није превазишао породично-мануфактурни ментални склоп који је донео користи веома малом броју Рома. Ту, исто тако, морају да настану промене ако ове организације, али и Роми желе да премосте овакав вид организовања и рада и да се укључе у одговоран и партнерски однос са државом у реализовању акционих планова и да допринесу да се усвојена политика пренесе на локални ниво. Невладине ромске организације и други актери цивилног друштва треба да буду укључени у процес унапређења друштвеног положаја Рома, као и у њиховом хуманом развоју као компетентан и одговоран партнер и као пажљиви посматрач и још више као конструктивни критичар активности које Влада и локална самоуправа спроводе.

Унапређење друштвеног положаја Рома је приоритет и државе потписнице Декаде инклузије Рома 2005-2015. у наредним годинама морају да покажу конкретне резултате и да се «види» да је битно унапређен друштвени положај Рома.